

Akademnin Gözüyle Türkiye’de Mimarlık/Mimari Tasarım Doktora Araştırmaları*

Doctoral Research in Architecture/Architectural Design in Turkey in the Eyes of the Academy*

Ülkü ÖZTEN, Hakan ANAY, Meltem ÖZTEN ANAY, Yiğit ACAR

Öz

Bu makale, ana odağı Türkiye’de son 20 yılda (1995-2014) tamamlanmış mimarlık/mimari tasarım doktora araştırmaları olan ve amacı “yirmi birinci yüzyılın başında Türkiye’de mimarlık/mimari tasarım alanında doktora araştırmalarının durumu hakkında bir panorama sunmak” olarak belirlenmiş bir araştırma projesi kapsamında planlanmış ve sözü edilen ‘duruma’ “akademnin gözünden” bakmak üzere tasarlanmış bir yan-araştırma çalışmasından türetilmiştir. Araştırmada Türkiye’de mimarlık/mimari tasarım alanında aktif doktora programına sahip ve son yirmi yıllık süreçte en az bir doktora çalışması sonuçlandırmış kurumlardan seçilmiş öğretim üyeleriyle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiş, bu görüşmeler daha sonra çözümlenerek ve yorumlanarak rapora dönüştürülmüştür. Bu makale “akademnin bakışını” özetlerken, elde edilen bulguları yorumlayıp tartışmaya açmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Mimarlıkta doktora araştırmaları, Mimarlık doktorası, Mimarlık eğitimi, Mimarlıkta doktora eğitimi

ABSTRACT

This article is the outcome of research planned as a part of a larger study that focuses on doctoral dissertations in the field of architecture/architectural design completed in the last 20 years (1995-2014). The aim of the research was expressed as “to provide a panorama of the state of doctoral research in the field of architecture/architectural design at the beginning of the 21st century,” and the auxiliary research out of which the present article was produced was designed to investigate this issue “in the eyes of” the academy. The research involves face-to-face interviews with faculty members selected out of universities those have an active doctoral program in architecture/architectural design and completed at least one doctoral research study in the last 20 years and a follow up set of analytical investigations turned into a report. Summarizing “academia’s view,” the present article interprets the findings and opens them into discussion.

Keywords: Doctoral research in architecture, Architectural doctorates, Architectural education, Doctoral education in architecture

Özten Ü., Anay H., Özten-Anay M., & Acar Y. (2018). Akademnin gözüyle Türkiye’de mimarlık/mimari tasarım doktora araştırmaları. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science*, 8(2), 410-423. <https://doi.org/10.5961/jhes.2018.283>

*: Bu araştırma Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından 2014-587’ nolu proje olarak desteklenmiştir. Bu araştırma projesi 2014 yılı sonlarında başlamış, Mayıs 2018’de başarıyla sonuçlandırılmıştır.

*: This research was supported by the Scientific Research Projects Commission of Eskişehir Osmangazi University as a project from 2014-587. The research project started in late 2014, and successfully completed in May 2018.

Ülkü ÖZTEN (✉)

ORCID ID: 0000-0003-1760-2369

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi,
Mimarlık Bölümü, Eskişehir, Türkiye
Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Engineering, Department of
Architecture, Eskişehir, Turkey
info@ulkuozten.com

Hakan ANAY

ORCID ID: 0000-0003-4556-4160

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi,
Mimarlık Bölümü, Eskişehir, Türkiye
Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Engineering, Department of
Architecture, Eskişehir, Turkey

Geliş Tarihi/Received : 14.03.2018

Kabul Tarihi/Accepted : 30.05.2018

Meltem ÖZTEN ANAY

ORCID ID: 0000-0003-1635-7015

Anadolu Üniversitesi, Engelliler Entegre Yüksek Okulu, Mimarlık Anabilim Dalı,
Eskişehir, Türkiye
Anadolu University, School for the Handicapped, Department of Architecture,
Eskişehir, Turkey

Yiğit ACAR

ORCID ID: 0000-0002-6095-5648

Bilkent Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi,
Mimarlık Bölümü, Ankara, Türkiye
Bilkent University, Faculty of Art, Design and Architecture, Department of
Architecture, Ankara, Türkiye

GİRİŞ

Mimarlık alanında doktora araştırmalarının özellikle son yıllarda sayısal artış göstererek doktora araştırması geleneği tarifleyebilecek bir hacme ulaştığı görülmektedir. Yeni bir çağ başında, mimarlık alanındaki doktora araştırmaları bütünüdür kendisinin bir araştırmacının hedefi olabilecek nitelikte ve nice-likte incelenebilir, konu edilebilir bir bedene kavuştuğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda günümüze değin “mimarlık doktorası” hususunun genel mimarlık eğitimi sorunlarının bir parçası olarak -sınırlı da olsa- çeşitli şekillerde¹ ele alındığından söz etmek mümkünken, özelleşmiş bir biçimde mimarlık doktora eğitimine ve yapılmış doktora çalışmalarına odaklı kapsamlı ve sistematik bir bilimsel çalışma olmadığı görülmektedir.²

Bu çalışma, bu sorun alanı çerçevesinde planlanmış, ana odağı Türkiye’de 1995-2014 yılları arasında tamamlanmış mimarlık/mimari tasarım doktora araştırmaları olan ve amacı *yirmi birinci* yüzyıl başında, mimarlık/mimari tasarım doktora çalışmaları bütünüdür bir haritasını çıkarmak ve çeşitli başlıklar altında bir yapısalığa büründürmek; bu bağlamda 21. yüzyılın başında Türkiye’de mimarlık/mimari tasarım alanında doktora araştırmalarının durumu hakkında bir panorama sunmak olarak belirlenmiş olan bir araştırma projesi kapsamında gerçekleştirilmiş bir alt-araştırma çalışmasından türetilmiştir.

Doktora çalışmaları da dâhil olmak üzere, üniversite düzeyinde eğitimi ve eğitime ilişkin hususları öğretim üyeleri nezdinde farklı niyetler ve yapısalılıklarda tartışmaya açıp, sistematik bir araştırma konusu yapan; araştırma nesnesini “akademinin bakışı” üzerine kuran çok sayıda güncel araştırmaya rastlamak mümkündür.³ İşin “mutfağında” görüşmeler aracılığıyla elde edilecek bilgi ve yorumlardan oluşan bir veri setinin, bir yapısalığa kavuştuğunda ve sistematik ve derinlemesine bir incelemeye tabi tutulduğunda hem eğitimin mevcut durumu hakkında bir anlayış geliştirmede hem de ileriye yönelik projeksiyonlar oluşturmada üretici sonuçlar vereceği söylenebilir.

Mimarlık alanındaysa, özellikle doktora eğitimi hususunun bilimsel araştırmalardan çok, “mimarlık eğitimi” genelleşmiş çerçevesi altında yapılandırılmış kurultay ve çalıştay gibi çalışmalar üzerinden akademinin tartışmasına açıldığı görülmektedir.⁴ Bu çalışmaları birer kaynak, çıkış noktası olarak kabul etmek ve değerli ve üretici olarak nitelendirmek mümkündür. Öte yandan bu kategoride yer alan çalışmaların işleyiş ve kurguda bir metodolojik temele bağlı kalmadıkları, problem ifadesi, kapsam ve içerik bakımından yeterince tanımlı/odaklı ol(a)madıkları için; “doktora araştırmaları bütününe” dair bir anlayış geliştirmek için ihtiyaç duyulacak, sistematik, “bilimsel” nitelikte bilgi üretmedikleri söylenebilir. Bu çalışmaların özellikle doktora tezlerinden oluşan birikime yönelik bir açılımları olmadığı da görülmektedir.

Bu çalışmaya temel teşkil eden alt-araştırma, bu doğrultuda, “mimarlık/mimari tasarım alanında doktora araştırmalarının durumunu” akademinin “gözünden görebilmek” amacıyla formüle edilmiştir.⁵ Bu makale, anılan çalışma kapsamında elde edilmiş bulguları ve ilgili raporları özetleyip tartışmaktadır.

YÖNTEM

“Akademinin görüşü” temalı alt-araştırma Türkiye’de mimarlık/mimari tasarım alanında aktif doktora programı olan ve son yirmi yıllık süreçte en az bir doktora çalışması sonuçlandırmış okullardan, özellikle doktora eğitimiyle ilişkili olabileceği belirlenen öğretim üyeleriyle gerçekleştirilmiş görüşmelerin çözüm- lenip yorumlanmasından oluşur.⁶

Veri toplama sürecinde öğretim üyeleriyle yapılan her bir görüşme süre sınırı olmaksızın, ilgili çerçeve soru setini kapsayacak şekilde bire bir/karşılıklı olarak gerçekleştirilmiş ve bu görüşmeler daha sonra işlenmek üzere “ham” veri olarak kaydedilmiştir. Görüşmelerde, sorgulanan olgunun yapısı gereği bir yandan bazı öngörülen temel hususlarda ortak bir tartışma çerçevesi oluşturacak bir yandan da görüşmeleri kat

¹Örneğin, mimarlıkta doktora eğitimi hususu “mimarlık eğitimi ulusal yeterlilikler çerçevesi ve yetkinliklere dayalı/ öğrenme merkezli lisans, yüksek lisans ve doktora programları için eylem içinde planlama ve tasarım” başlıklı bir araştırmada “ulusal yeterlilikler çerçevesi” bağlamında ele alınmıştır (konuyla ilgili bakınız; Sağlamer & Erkök, 2015.; Aközer et al., 2009; Aközer et al., 2010).

²Öte yandan diğer alanlarda, özellikle son yıllarda doktora araştırmalarını konu eden çok sayıda çalışmaya rastlamak mümkündür (örneğin, bakınız; Baki et al., 2011; Karadağ, 2009, 2010; Bıkmaz et al., 2013; Erdoğan & Çağltay, 2009; Fazlıoğulları & Kurul, 2012; Bakır 2013).

³Örneğin Yükseköğretim ve Bilim Dergisi’nin de son dönemde bu çerçevedeki çalışmalara yer verdiği görülmektedir (bakınız, Atila et al., 2015; Apaydın et al., 2015; Karadağ & Özdemir 2017; Kılınc et al., 2017; Demir et al., 2017).

⁴Konu ile ilgili “akademinin görüşünü” izleyebileceğimiz en kapsamlı tartışma ortamı 2001 yılından günümüze değin iki yıllık periyodlarla gerçekleştirilen “Mimarlık ve Eğitim” kurultaylarıdır. Diğer eğitim kategorileriyle birlikte ele alınan doktora eğitimi bu kurultaylarında “lisansüstü eğitimi” kategorisinin bir alt bileşeni olarak ele alındığı görülmektedir. Süreç içerisinde doktora için yurt dışına gidişlerin engellenmesi gerekliliği 2002 yılındaki toplantıda, doktora programlarının kurumlar arası rekabete dayalı açık ve programlar arasındaki bilgi paylaşımının öğrenci odaklı esnek ve özgür bir hareketlilik-çeşitlilik içinde olması gerekliliği 2006 yılındaki toplantılarda vurgulanmış, içinde doktora eğitiminin de ele alındığı Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesinin tanımlanmasıyla daha yaygın bir biçimde 2005, 2009, 2011, 2015 yılındaki toplantılarda ele alınmıştır (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB), 2002; 2005; 2009; 2011; 2015). Mimarlık alanında doktora araştırmalarıyla ilgili bir diğer çalışma, 2011 yılında İTÜ’de çalıştay formatında gerçekleştirilmiş olup, daha sonra “doctoral education in architecture” başlığıyla kitap olarak yayımlanan çalışmada, doktora programlarında örgütlenmeye dair problemler, yaratıcı doktora programları için olasılıklar alt başlıklarında tanımlanan oturumların yanı sıra, oturumları destekleyen çeşitli tartışma ve sunum platformları öne çıkmaktadır. Temel sunuş konularını, Türkiye’de ve dünyada doktora çalışmalarının tarihsel ve çeşitli okulların doktora programları oluştururken, sonuç tartışmalarında gelecekteki işbirliği olanaklarının ele alındığı görülmektedir (Sağlamer & Erkök, 2015).

⁵Bu noktada “akademinin görüşünün” örneklem ne kadar geniş tutulursa tutulsun doktora çalışmalarından oluşan bütünü kendisi incelenmeksizin, bu bütüne, yani mimarlık doktora çalışmalarının mevcut durumuna dair, bütüncül bir portre verme gücünde/yetisinde olmadığı söylenebilir. Öte yandan böylesine bir çalışmadan elde edilen verilerin büyük bir bölümünün salt doktora çalışmaları bütününe bakarak elde edilmesinin de mümkün olmadığı; bu sebeple de akademinin gözünden mimarlık doktorası olgusunun hem ana araştırmadaki anlayışı bir üst düzeyde kurabilecek potansiyeli olduğu ve ana araştırmayla burada sözü geçen alt-araştırmanın birbirini tamamlayıcı bir nitelik taşıdığı, arzulanan bütüncül bakışın bu minvalde sağlanabileceği öngörülmüştür (bakınız, Krueger & Casey 2000).

bir biçimde yönlendirmeyecek ve sınırlamayacak şekilde yarı-yapılandırılmış ve açık uçlu sorulardan oluşan bir soru setine bağlı kalınmaya özen gösterilmiştir.⁷ Sorular yukarıda sözü geçen ana araştırmanın çıkış noktaları da düşünülerek, beş ayrı kategori altında yapılandırılmıştır.⁸

Ham veri toplama işi tamamlandıktan sonra ses kayıtları iki araştırmacı tarafından belli örüntüleri belirlemek üzere ayrı ayrı incelenmiş, bulgular iki ayrı ön rapora dönüştürülmüştür. Bu aşamayı takiben ön raporlar tüm araştırmacıların ortak katılımıyla araştırma objektifleri doğrultusunda değerlendirilip, final rapora dönüştürülmüştür.⁹

Değerlendirme sürecinde ana araştırma objektifleri doğrultusunda yapılandırılmış sorular bir referans çerçeve oluşturmuştur. Öte yandan bu çerçeveye ek olarak konuyla ilgili özellikle altı çizilmeyen, öngörülemez verilerin de dile gelmesine ve böylece incelenmesine fırsat tanımak amacıyla “grounded theory” (temellendirilmiş ya da gömülü kuram) yöntemi kullanılmıştır. Böylece katılımcıların ifadelerinin incelendiği, aydınlatıldığı ve derinlemesine araştırıldığı bir ortam yaratıldığı ve bunu takiben odaklanılan grup ve alanda var olan yapı ve örüntülerin büyük oranda kıyaslamalı bir araştırma süreci sonucunda keşfedilmesine olanak sağladığı düşünülmektedir. Nitel görüşme verilerinin analizinde “grounded theory” nin temel yaklaşımı olan “constant comparative method” (sürekli kıyaslama yöntemi) kullanılarak farklı görüşmeler arası ilişkiler bağlamında adım adım sistematik bir yaklaşım oluşturulması amaçlanmıştır.¹⁰ Bu çalışma özelinde bu yolla farklı gruplarda aynı problem alanları söz konusu olduğunda tanımlı bağlamlarda ortak ve farklılaşan/ayrışılan alanları görmek mümkün olmuştur.

BULGULAR

GÖRÜŞME ÇÖZÜMLELERİ

*Mimarlık/Mimari Tasarım Doktora Eğitimine İlişkin Genel Hususlar*¹¹

Birinci tartışma çerçevesi mimarlık/mimari tasarım doktora

bir üst ölçekten bakmayı hedeflemektedir (bakınız, Tablo 1).

Mimarlık/mimari tasarım alanında doktora eğitimi üst ölçekte ele alındığında görüşmecilerin büyük oranda ortak olarak işaret ettikleri kavramlardan ilkinin Yükseköğretim Kurulu (YÖK) olduğu görülmüştür. Görüşmenin bir parçası olarak özellikle vurgulanmamış olsa da öğretim üyelerince YÖK’ün ve mimarlık/mimari tasarım araştırmalarının tabii olduğu fen bilimleri enstitülerinin doktora araştırmalarındaki rolüne yapılan vurgu dikkat çekicidir. Genel olarak dünyadaki gelişime paralel olsa da doktoranın bir yandan da Türkiye politik tarihine endekslili bir yapısal dönüşüm sürecinin parçası olduğu düşüncesi ve bu süreçte YÖK’ün düzenleyici etkisi belirgin olarak tanımlanmıştır (T. C. Resmi Gazete, 2016). Yükseköğretim Kurulu ve fen bilimleri enstitüleri temelinde doktora sürecinin özellikle son dönemde bir sistem altına alınması genelde olumlu bulunmakta iken fen bilimleri enstitüsü (FBE)’nin bilimsel ve biçimsel çerçevesinin mimarlık alanına uygunluğuyla ilgili şüpheler dile getirilmiştir. Öte yandan bu doğrultuda indirgemeci ve jenerik sistemlerin doktoralarda, ürünler kadar yazarlar ve danışmanları da etkileyen bir yüzeyselleşme ve standartlaşma tehlikesi yarattığı vurgulanmıştır.

Görüşmelerde, büyük oranda yurtdışında doktora yapan öğretim elemanlarınca dile getirilen, ikinci önemli vurgu “araştırmanın eleştirel ve sosyal doğası” üzerine olmuştur. Bu çerçevede, mimarlık doktoraasının bir araştırma alanı olduğu ve diğer araştırma alanlarında olduğu gibi “topluluk bağımlı” olduğu ancak belli bir sosyallik içerisinde araştırmanın ilerleyebileceği düşüncesinin altı çizilmiştir. Bilimsel araştırma gelenekleri çerçevesinde altı çizilen bu bilimsel/sosyal topluluğun öncelikle “eleştirel” olması gerekliliği de özellikle vurgulanmıştır. Türkiye’nin bu bağlamda söz konusu bilimsel toplulukları sağlıklı olarak yaratma gücünün hâlihazırda yeterince gelişkin olmadığı vurgulanarak bu durumun taklitçi ürün üretimini destekleme olasılığı olduğu; nicelik olarak fazla nitelik olaraka yeterince doyurucu olmayan bir birikime yol açtığı/açabileceği; böylece alanda söylemlerin derinleşmek yerine yüzeyselleşebileceği ve içlerinin boşalabile-

⁶Belirlenen öğretim üyelerine görüşme talebi iletilmiştir, görüşmeler talebe olumlu yanıt veren öğretim üyeleriyle gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda İstanbul’dan İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (MSGSÜ) ve Yıldız Teknik Üniversitesi (YTÜ), Ankara’dan Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) ve Gazi Üniversitesi (GÜ), İzmir’den İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü (İYTE) ve Dokuz Eylül Üniversitesi (DEÜ), Trabzon’dan Karadeniz Teknik Üniversitesi (KTÜ), Konya’dan Selçuk Üniversitesi (SÜ) öğretim üyeleriyle görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca rapora dâhil edilmese de süreç içinde Columbia University (CU)’den Kenneth Frampton’la, Illinois Institute of Technology (IIT)’den Michelangelo Sabatino, Yale University (YU)’den Eeva Liisa Pelkonen’le bu doğrultuda görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Buna ek olarak doktora programı yeni açılmış ancak araştırma sırasında henüz mezun vermemiş Eskişehir Anadolu Üniversitesi (AÜ) öğretim üyelerinin bu çerçevede görüşleri alınmıştır.

⁷Görüşme biçim ve içeriğinin eleştiriye/yönlendirmeye/yeniden biçimlendirmeye açık olmasına özen gösterilmiştir. Bu minvalde kimi görüşmelerde temel çerçeve terk edilmeksizin, ağırlığın ve tartışmanın yönünün öğretim üyesinin bireysel duyarlılıklarına/önceliklerine, profiline, güncel ajandaya göre yön kazandığı gözlemlenmiştir. Temel tartışma çerçevesi dışına çıkmadıkça bu durumun özellikle değerli olduğunu önceden tahmin edilemez/bilinemez hususlara yönelik veriler de elde etmede faydalı olduğu söylenebilir. Örneğin aşağıda detaylı olarak tartışılan Yükseköğretim Kurulu (YÖK) ve fen bilimleri hususları ana soru setinin baskın parçası olmasalar da yapılan görüşmeler sırasında tartışma gidişatında kendi kendilerine su yüzüne çıkan örüntülerdir.

⁸Mimarlık/mimari tasarım doktora eğitimine ilişkin genel hususlar, mimarlık/mimari tasarım doktora araştırmasının özünü/işleyişine ilişkin hususlar, mimarlık/mimari tasarım doktora araştırmalarında tema ve kapsamlara ilişkin hususlar, mimarlık/mimari tasarım doktora araştırmalarında yöntem ve kaynakçalara dair hususlar ve mimarlık/mimari tasarım doktora araştırmalarında dikkate değer diğer hususlar olmak üzere beş kategoriden oluşan yapı, bu makaledeki görüşme çözümlemeleri bölümünde de takip edilmiştir.

⁹Görüşmeler “nitel temelli” gerçekleştirilip, aynı temelde çözümlenmiştir. Ancak bu makalede de olduğu gibi okunurluğu artırdığı düşünülen ya da tartışmayı takip etme kolaylığı sağlayan durumlarda, tartışma hem nitel, hem de nicel öğeler taşıyan tablolar eşliğinde sunulmuştur.

¹⁰Bakınız; Glaser & Strauss, 2006; Strauss & Corbin, 1998.

¹¹Görüşmelerde üzerinde en ağırlıklı durulan meselelerin bu kategori altında olduğu gözlemlenmiştir. Söz konusu durum, görüşme yapılan kişilerin onlara iletilen çerçeveyi ve hedeflenen sorun alanını bu ölçekte görmeyi yeğledikleri şeklinde yorumlanabileceği gibi, temel sorunların bu kategori altında algılandığı anlamına da gelebilir.

Tablo 1: Türkiye’de Mimarlık/Mimari Tasarım Doktora Eğitime Dair Genel Hususlar

Tartışma Çerçeve Teması: Türkiye’de Mimarlık/Mimari Tasarım Doktora Eğitime İlişkin Genel Hususlar			
Ana Başlık	Alt Başlık	İfade	%
Üst Kurumlarla İlişkiler	YÖK	YÖK’ün doktora eğitimi üzerinde önemli bir düzenleyici/ yönlendirici etkisi vardır.	100
	Fen Bilimleri Enstitüsü	FBE’ler doktora sürecini sistem altına alan kurumlardır. ¹ FBE’lerin sağladığı modeller bilimsel ve biçimsel olarak mimarlık doktora içerik ve işleyişiyle uyumsuz olabilmektedir.	100 76
Kurumlar/ Araştırma geleneği/ örgütlenmesi ile ilişkiler	Üniversiteler	Türkiye’de merkez-çeper üniversite ayırımından bahsedilebilir	95
		İTÜ, MSGSÜ, YTÜ, ve ODTÜ lisans, y.lisans ve doktora araştırmaları geleneğinde önemli çerçeveleri temsil ederler. ²	88
		İTÜ, MSGSÜ, YTÜ, ve ODTÜ gibi üniversiteler lisans, y.lisans ve doktora araştırmaları geleneğinde faklılaşan çerçeveleri temsil ederler. ³	88
		Türkiye’de doktora eğitimi merkez ve araştırma geleneklerini oluşturmuş üniversiteler ekseninde yapılmaktadır/yapılmalıdır	90
	Araştırma Gelenekleri	Türkiye’de araştırma çevreleri ve gelenekleri yeterince kapsamlı ve olgun değildir. ⁴	52 / 35
		Her doktora araştırması belli bir geleneğin ve bu gelenek içindeki ağ yapısının parçası olarak kendini var edebilir/etmektedir.	94
		Akademide bir neslin yavaş yavaş yerini başka bir nesle bıraktığından söz edilebilir. ⁵	70
Anabilim Dalları	Klasik tasarım, kuram, tarih, restorasyon, ve yapı gibi anabilim dalı bölünmeleri mevcut durumu hem pratikte hem de bilimsel olarak karşılayamamaktadır. ⁶	70	
	Yeni anabilim dalları oluşmuştur ve oluşmaya devam etmektedir/ etmelidir	60	
	Yeni anabilim dalı oluşumlarında teknoloji girdisi önemlidir. ⁷	47 / 47	

¹ “Özellikle Son Döneminde” vurgusu yapılmıştır.² Dört öğretim üyesinin ODTÜ’yü “köken” ve “içerik” olarak diğer merkez üniversitelerden ayırttığı/farklı gördüğü gözlemlenmiştir.³ Bir öğretim üyesi sadece İTÜ ve ODTÜ’nün “özelleşmiş” çerçeveleri olduğunu söyleyebileceğini belirtmiştir.⁴ Dokuz öğretim üyesi bu görüşü ifade etmiştir. Ancak altı öğretim üyesinin bu konuya karşı görüş bildirdiği gözlemlenmiştir.⁵ Bir öğretim üyesi değişimin nicel olduğunu ve nitel olarak bir değişimi işaret etmediğini belirtmiştir. Bir öğretim üyesi de değişim olsa da geleneklerin baki ve baskın kaldığını vurgulamıştır.⁶ İki öğretim üyesi bunun böyle olduğunu ancak kurumsal olarak bu konuda bir adım atılmadığından söz etmiştir. Bir öğretim üyesinin eski kategorilerin yeterli olduğunu vurguladığı gözlemlenmiştir.⁷ Bu kategoride, 8 öğretim üyesinin durumu önemli bulduğu, diğer bir 8 öğretim üyesinin konuyu bir “olgu” olarak önemli bulduğu ancak bu duruma mesafeli/eleştirel yaklaşılması gerektiğini belirttiği, bir öğretim üyesinin ise konunun önemli olmadığını vurguladığı gözlemlenmiştir.

leceği tehlikesi olduğu vurgulanmıştır. Bu durumun merkez ve çevre üniversitelerde farklı yansımaları olabileceğine özellikle dikkat çekilmiştir.

Görüşmelerde öne çıkan bir diğer üst kavram “merkez-çevre üniversite” olgusu olmuştur. Görüşmelerde doğrudan ya da dolaylı olarak merkez üniversiteler olarak İTÜ, YTÜ, ODTÜ ve bir oranda MSGSÜ, vurgusu ve ayırımının gerek doktora çalışmaları geleneği söz konusu olduğunda ve gerekse genelde Türkiye ortamını tariflemek için anlamlı/kayda değer referanslar olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Kurumlar söz konusu olduğunda genellikle kendini-konumlandırmanın başka bir kuruma göre yapıldığı gözlemlenmiştir. Genel kanı Türkiye’de

mimarlık doktora çalışmalarının söz konusu merkez okullar yörüngesinde biçimlendiği yönündedir. Öte yandan söz konusu okulların sadece doktora için değil lisans ve lisansüstü eğitimde de benzer biçimde temel referanslar olarak işaret edildikleri görülmüştür. Bu durum söz konusu okullar merkezli geleneklerin sadece doktora ve doktora araştırması temelli değerlendirilmemesi gerektiğini göstermektedir. Hem lisans hem yüksek lisans eğitimi için merkez üniversitelerin rol modelliği/aracılığı çerçevesinde gelişen bir çevre üniversite ilişkisinden söz edilebilirken son dönemlerdeki üniversite ve mimarlık bölümlerinin hızlı artışının ise “kopma”, “serbestleşme” ya da “kontROLSÜZLEŞME” gibi kavramlarla nitelendirildiği görülmüştür. “Kopma”

ve “kontrol” vurgularının birincil olarak nitelik kaygısıyla, ikinci olarak da yukarıda sözü edilen akademik ağ yapısıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Öte yandan, merkez-çevre ilişkisi doktora eğitimi söz konusu olduğunda program olarak lisans eğitimi kadar net tanımlanır/ayrıştırılabilir durumda gibi görünmemektedir. Daha çok merkez üniversitelerde doktora yaparak çevre üniversitelere yerleşen akademisyenler üzerinden gelişen bir çevre üniversite kurgusu varken okullardaki programlar ve içeriklerle ilgili bilginin okullar arasında çok da paylaşılarılmadığı görülmektedir.

“Araştırma geleneği” kavramı söz konusu olduğunda görüşmelerin kişiler, temalar, çalışma grupları vs. değil büyük oranda okullar üzerinden daha bütünlüklü/sıkı yapıların parçası olarak durumu tanımlanmakta (ODTÜ, İTÜ, MSGSÜ gibi) ve bu geleneklerin birbirlerinden nasıl farklılaştığı meselesini ise doktora programlarının kendilerinden çok lisans ve yüksek lisans eğitiminin de dâhil edildiği daha bütünsel bir açıdan ele almakta oldukları görülmektedir. Araştırma geleneği kavramını detaylı ve dünya gelenekleriyle ilişki kuran bir çerçevede vurgulayan açıklamalar merkez üniversitelerin temsilcileri veya söz konusu okullarla organik bağları olan görüşmecilerden gelirken, nispeten yeni doktora programlarının büyük oranda pratik sebeplerden araştırma geleneği kavramını öncelikli bir kavram olarak ele almadıkları/alamadıkları görülmektedir. Görüşmelerde “gelenek” kavramının kimi kez okulların kimlikleri bağlamında “muhafazakârlık” ile paralel olarak ele alındığını söylemek mümkün görünmektedir. Gelenek çerçevesinde ele alındığında muhafazakârlıkla birlikte (kimi zaman karşıt kimi zaman paralel bir çizgide) ele alınan bir başka alt kavram ise “bilgisayarlı/sayısal tasarım” araştırma alanıdır. Bu alanın son dönemde Türkiye’de mimarlık/mimari tasarım alanında var olduğu belirtilen geleneklerdeki çeşitliliği etkileyen temel olgulardan biri olarak vurgulandığı gözlenmektedir. Öte yandan, söz konusu çizgide bilgisayarlı/sayısal tasarım araştırma alanının (MSGSÜ haricinde) her okulda altyapı farklılıkları dışında benzer jenerik bir yapıda beliriyor olması özellikle incelenmeye değer bir husus olarak göze çarpmaktadır.

Üst ölçekte incelendiğinde öğretim üyeleri “farklı basamak programlar arası etki” diyebileceğimiz bir yapısalığa vurgu yapmışlardır. Görüşmelerde lisans, yüksek lisans ve doktora sürekliliği ve söz konusu programların sürdürülebilirlik ve kalite açısından birbirleriyle ilişkili olduğu büyük oranda vurgulanmıştır. Epistemolojik çerçeve dışında söz konusu ilişkinin teknik boyutları da olduğu örneğin sürekli artan öğrenci kontenjanı ve kadroların artan öğrenci sayısına paralel olarak gelişmemesi olgusunun eğitimde ana vurgunun lisans öğretimine kaymasına yol açtığı kaygısı gözlemlenmiştir. Bu durum üniversitelerin önemli bir bileşeni olan bilimsel araştırmanın lokomotifleri olan yüksek lisans ve özellikle doktora çalışmalarına yeterince zaman ayırlamamasıyla ilişkilendirilmiştir. Öte yandan örneğin İTÜ gibi çok geniş kadrosu ve iyi bir altyapısı olan okulların da benzer sorunları dile getirdikleri gözlemlenmiştir.

Okulların araştırma gelenekleri değerlendirilirken bir üst ölçekte dünya gelenekleriyle olan bağlantıları çerçevelerinde de ele alındığı görülmüştür. Diğer okullarla kıyaslandığında özellikle ODTÜ’de oluşan araştırma geleneğinin büyük oranda Anglo-

Sakson/Anglo-Amerikan araştırma/eğitim gelenekleri uzamında olduğu özellikle vurgulanmıştır. Özellikle bazı alt-araştırma çizgilerinde daha net ve derin takip edilebilmekte olan bu durumun hem farklılık hem de çeşitlilik/zenginlik oluşturduğu belirtilmiştir. Söz konusu durumun kaynağının birincil olarak yurt dışında ilgili geleneklerin parçası olarak doktora eğitimi görmüş akademisyenler ve ikincil olarak da bu akademisyenlerin oluşturduğu ortamdan yetişmiş bir sonraki nesil akademisyenler olduğu vurgulanmıştır. Araştırma gelenekleri kavramını Türkiye’deki köklü okullar bağlamından yurtdışına doğru açma yaklaşımı olan görüşmecilerin büyük oranda yurtdışı altyapıları olduğu görülmüştür.

Görüşmeler sırasında gelenekler çerçevesinde vurgulanan bir diğer nokta “akademik kadronun doğal ya da doğal olmayan yollarla değişimi/dönüşümü” olmuştur. Merkez okulların yakın zamanda lisans eğitimi de içine alacak şekilde doktora altyapı ve eğitimi büyük oranda etkilediği görülen radikal dönüşümler geçirmiş oldukları tespit edilmiştir. Kurumlarda doğal yollarla olarak nitelendirilebilecek en temel dönüşümün kurucu kadroların emekliliği sebebiyle gerçekleştiği, bu dönüşüm paralelinde gelen bir sonraki neslin eğitim ve yönetimde sorumluluk almasının ise bu sürece paralel olarak değişim ve dönüşümü tetiklediği görülmüştür.

“Değişim ve dönüşüm” hususunun önemli bir kavram çifti olarak daha alt ölçekte anabilim dalları çerçevesinde de öne çıktığını tespit edilmiştir. Görüşmeler sırasında son dönemde merkez üniversitelerde “bina bilgisi”, “yapı bilgisi”, “restorasyon” gibi geleneksel çalışma alanlarının mevcut durumla uyumsuz oldukları ve alandaki çeşitlenmeyi karşılayamadıkları düşüncesiyle yeniden tanımlanarak/yapılandırılarak çeşitlenme ve değişim ihtiyacının giderilmeye çalışıldığı ifade edilmiştir. Bu araştırma kapsamında incelenen mimarlık/mimari tasarım çerçevesi bu bağlamda en fazla çeşitlenen/yeniden yapılandırılan alan olarak göze çarpmaktadır. “Mimari tasarım”, “mimarlıkta sayısal tasarım ve üretim”, “konut üretimi ve yapım yöntemi”, “bina araştırma ve planlama”, “bilgisayar ortamında mimarlık”, “mimari tasarım sorunları” gibi yeni tanımlanan alanların özellikle lisansüstü eğitime etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

Öte yandan yeni tanımlanan çalışma alanlarının bağımsız ve içe kapalı oluşumlar haline gelmeleri olasılığının ortak üretim yapamama tehlikesi oluşturduğu, çeşitlilik ve farklılaşmanın değerli olmakla birlikte disiplinler-arası ve farklı alt disiplinleri barındıran çalışmaların önünü tıkaması ihtimali yaratabileceği vurgulanmıştır. Bu tür çeşitlenmelerin doktora ve doçentlik jürilerinde içerik uyumsuz jüri kompozisyonu oluşumu gibi işleyişe ilişkin problemlere yol açabildiğinin de altı çizilmiştir.

Yukarıdaki açıklamalar söz konusu olduğunda görüşmelerde kurumsal çerçevede iki temel pozisyonun varlığı tespit edilmiştir. Birinci pozisyonun dışa dönük, eleştirel, çözüm/öneri odaklı ve bütüncül bir çerçevede olguları tanımlama yoluna gittiği, bir diğerininse daha içe dönük, edilgen bir çerçevede olayları kısımlara ayırma (parçalı olma) eğiliminde olduğu gözlenmiştir. Kural koyucu ve düzenleyici üst kurumlarla ilişkiler bağlamında daha aktif olan merkez üniversitelerle söz konusu

platformlarda olanakları sınırlı olan çevre üniversiteler göz önünde bulundurulduğunda söz konusu yaklaşım farkı anlamlı bulunmuştur.

Mimarlık/Mimari Tasarım Doktora Araştırmasının Özüne/İşleyişine İlişkin Hususlar

İkinci temel tartışma çerçevesi mimarlık doktora araştırmasının özüne ve işleyişine ilişkin sorulardan oluşmaktadır. Tablo 2’de bulguları görselleştirilmiş olan bu kategorideki görüşmeler doktoranın rolü ve doğası, alan içi ve dışı çerçevelerle ilişkisi, doktora süreci, günümüzde doktora araştırmalarını temelden etkileyen değişimler olup olmadığı gibi hususları içermektedir.

Öğretim üyelerinde doktoranın akademik kariyerin başlangıcını belirleyen ve altyapısını kuran akademisyenin alandaki yerini tanımlayan/belirleyen “özel” bir araştırma biçimi olduğu düşüncesinin yaygın olduğu görülmüştür. Bunun yanında akademik alandan olmayanların doktora yapmaya başlamasının doktorayı özel olduğu düşünülen bu pozisyondan diğer araştırmalar pozisyonuna yaklaştırdığı düşüncesi de dile getirilmiştir. Bu iki farklı paradigma dışında genel ifade olarak akademik unvan gelişiminin bir parçası olarak doktoranın üniversitelerdeki hiyerarşisinin oluşumunda özellikle seksenli yıllardan sonra çarpıcı bir biçimde yapısal değişikliklere sebep olduğu vurgulanmıştır. Bu dönüşümle ilişkili olarak okulların doktora programları erken tarihlerde açılmış olsa da doktora eğitiminin daha tanımlı olma halinin iki binli yılların başında oluşmaya başladığı görüşü genele hâkimdir.

Mimarlık/mimari tasarım alanında araştırmaların fen bilimleri, sosyal bilimler, beşeri bilimler ve uygulamalı bilimler gibi çok farklı alanlardan beslendiği görülmektedir. “Çeşitlilik” kavramıyla ifade edilen bu durumun mimarlık araştırmasını kendine has “emsalsiz” bir pozisyona getirirken, mimarlık araştırmasını doğrudan FBE çerçevesi altında tanımlamayı/yapılandırmayı zorlaştırdığı ifade edilmiştir. Mimarlık/mimari tasarım alanındaki araştırmalarda bir yandan çok güçlü beşeri bilimler ve sosyal bilimler etkisi gözlemlenirken, bir yanda da bazı alt araştırma çizgilerinde (özellikle sayısal tasarım alanında) fen bilimleri etkisinin ağırlıklı olarak hissedilmekte olduğu göz önünde bulundurulduğunda söz konusu saptama özellikle önemli bulunmuştur¹².

Öte yandan dünyada mimarlığın bir üst ölçekte “tasarım” alanının bir parçası olup tasarım bilimleri (tasarım enstitüsü) kategorisinde yukarıda sayılan üç temel bilim kategorisinden de farklı bir kategoride olabileceği böylece sorunlarının birçoğuna özgün kendine ait çözümler üretebileceği düşüncesi dile getirilmiştir. Bu tartışmalarda mimarlığın yukarıda sayılan geleneksel eksenlerden çok Tasarım şemsiyesi altında yer alan bir tasarım disiplini olarak ele alındığı görülmüştür. Son yıllarda bu özel konumlandırma çabasının söz konusu problemler bağlamında özellikle “tasarım araştırması” (“design research”), “tasarım yoluyla araştırma” (“research by design”), “eylem araştırması” (“action research”) gibi alt çalışma alanlarında ele

alındığı görülmektedir. Söz konusu çalışma çizgilerinin başka bilim alanlarına öykünerek değil mimarlığın/tasarımın bizzat kendisinin bir araştırma alanı olarak tanımlanmasının yolunu açacağı ve bu durumun da devrimsel olarak pozitif anlamda mimarlık ve mimarlık araştırmalarını yenileme gücü olduğu/olacağı bazı görüşmeciler tarafından özellikle vurgulanmıştır.

Mimarlık/mimari tasarım alanının diğer alanlarla ilişkisi hususunun teorik-epistemolojik çerçevelerdense pragmatik çerçeveler kapsamında ele alındığı ve bunun sonucu olarak günümüzde daha çok teknolojik/endüstriyel süreçlere entegrasyon bağlamında vurgulandığı görülmüştür. Doktora çalışmalarının diğer araştırmalarla entegre olabilmesi, farklı alanlardan çoklu ajanlar tarafından ortak bir platformda ilerleyebilmesi, teknoloji ve sanayi temelli bir araştırma sürecinin alanı baskılıyor olması gibi bağlamlardan bakıldığında mimarlık/mimari tasarım doktoralarının daha idealist bir kulvardan daha faydacı, araçsal, pragmatik bir kulvara doğru evirildiği ya da kimi kez bu konuda kendini sorgulamaya başladığı gözlemlenmiştir. Söz konusu yaklaşımın finansal boyutta da karşılık bulmakta olduğu belirtilmelidir. Destek söz konusu olduğunda doktora çalışmalarını finanse edilen üniversite veya diğer kurumların tercihlerini teknoloji ve sanayi öncelikli beklentiler ekseninde yapmayı tercih ettikleri, bu eksen dışında (örneğin tarih-teori alanında) yer alan çalışmaların ise maddi destek almasının görece zor olduğu vurgulanmıştır.

“Doktora araştırmasının değerlendirilmesi” noktasında yukarıda işaret edilen farklı araştırma paradigmalarının farklı değerlendirme kriterlerini dikkate alarak hareket ettikleri görülmektedir. Özellikle sosyal ve beşeri bilimlere yakın olan bakış açılarını benimseyen yaklaşımlarda doktora sürecinin kendisi ve sürecin doktora adayına kazandırdıkları bir değerlendirme kriteri olarak öne çıkarılırken uygulamalı ve pozitif bilimlere daha yakın çerçevelerin değerlendirmesinin daha çok ürün odaklı/sonuç odaklı, hedef odaklı ve büyük oranda bu bağlamda faydacı olarak tanımlanmaya yatkın olduğu gözlemlenmektedir. Bu keskin fark çalışmaların doğasıyla ilişkili bulunmakla birlikte mimarlık/mimari tasarım alanındaki söz konusu ayrışmanın ontolojik ve epistemolojik kökenli olduğunu da düşündürmektedir. Bu bağlamda görüşmelerde genel olarak doktora araştırmalarında ortak bir değerlendirme tabanı olduğu/olması gerektiği belirtilirken, her araştırmanın doğasının gerektirdiği özel bir değerlendirme yapısı olması gerektiği de vurgulanmıştır. Daha detayda ise doktora araştırmalarının değerlendirilmesinde adayda problem, kapsam, yol, içerik, sonuç, tutarlılık, alan bilgisi, kaynakça farkındalığı, gibi konularda yetkinlik vurgulanarak, en önemli faktörün ise doktora jürisinin yetkinliği ve uygunluğu olduğu belirtilmiştir.

Görüşmelerde bir başka ayrışmanın “kaynak erişimi” noktasında belirlediği tespit edilmiştir. Görüşmecilerin bir kısmı seksen-doksanlı yıllarda doktora yapmanın kaynak erişimi nedeniyle zor olduğu, bu sorunun büyük oranda teknoloji ve altyapıda gelişme ve daha sistematik ve şeffaf olarak tanımlanan tez

¹²Ana araştırmanın önemli sonuçlarından biri olarak Türkiye’de mimarlık/mimari tasarım alanında sosyal bilimler ve beşeri bilimlerin doktora tezlerinin altyapılarını oluşturmadaki rolünün fen bilimleri ya da pozitif bilimlerle kıyaslandığında çok yüksek oranlarda olduğunu özellikle belirtmek gerekir.

Tablo 2: Mimarlık/Mimari Tasarım Doktora Araştırmasının Özüne/İşleyişine İlişkin Hususlar

Tartışma Çerçeve Teması: Mimarlık/Mimari Tasarım Doktora Araştırmasının Özüne/İşleyişine İlişkin Hususlar			
Ana Başlık	Alt Başlık	İfade	%
Doktora Araştırması	Doktora Araştırması Nedir?	Mimarlık Doktora araştırması özel(leşmiş) bir araştırma türüdür. ¹	88 / 12
		Doktora özellikle seksenlerden sonra kariyer basamağı olarak da ele alınmaya başlanmıştır.	88
		Mimarlık doktorası ve doktora araştırmasına dair net tanımlar 2000'lerden sonra oluşmaya başlamıştır.	94
	İşleyiş/Sürece İlişkin Hususlar	Doktora mevcut enstitü oluşumlarıyla bilimsel ve işleyiş olarak çakışmamaktadır/uyumsuzdur. ²	77
Mimarlık doktorası mevcut enstitü oluşumlarının (fen bilimleri/beşeri/sosyal bilimler/vb.) birçoğuyula farklı oranlarda/farklı açılardan çakışmak/örtüşmektedir.		82	
Nitelik/İçerik/ Kapsam	Niteliğe / İçeriğe ilişkin hususlar	Mimarlık doktora araştırmaları daha pragmatik konulara yönelme şeklinde evrilmektedir. ³	94
		Mimarlık doktora araştırmaları teknoloji ekseninde evrilmektedir. ⁴	94
		Doktora araştırmalarında kuram/eleştiri çizgisi daha az tercih edilen bir araştırma çizgisi haline gelmektedir. ⁵	76
		Mimarlık doktoralarının konu/yöntem/içerik gibi bağlamlarda pozitif bilimlere yaklaştığı söylenebilir. ⁶	94
	Doktoraların beslendiği kaynaklara dair hususlar	Kaynağa ulaşım hususunda olumlu yönde bir gelişme vardır.	100
		Özellikle dil bariyeri sebebiyle doktoralarda birincil/nitelikli kaynağa ulaşımında sorunlar vardır.	47
		Doktora sırasında alınan derslerin içerikleriyle doktora çalışmaları arasında bir ilişkisizlik vardır.	100
		Doktora çalışmalarının artışı/doktora programlarının çoğalmasıyla nitelik arasında olumsuz bir ilişki vardır.	58
		Danışman/jüri oluşumlarının niteliği/uygunluğu doktoranın niteliğini doğrudan etkileyen şeylerdir	88
	Kapsam	Dar/geniş kapsamlı doktoralar arasında önem/nitelik farkı yoktur. ⁷	100
		Konular Türkiye bağlamından seçilmektedir. ⁸	52 / 48
		Mimarlık doktora çalışmalarında konular daha evrensel çerçeveye oturtulabilir/oturtulmalıdır.	88
		Kuram/Eleştiri ekseninde kapsayıcı doktoralar önemlidir	88 / 22
		Aşırı derecede kısıtlı, ya da aşırı derecede genel konuların doktora olarak çalışılması doğru/faydalı/üretici değildir.	47

¹Üç öğretim üyesi mimarlık/mimari tasarım doktorasının bu biçimde ayrıştırılmayacağını belirtmişlerdir.

²İki öğretim üyesinin bu hususa katılmadıklarını beyan ettiği görülmüştür. Bir öğretim üyesi ise "adapte" olunabileceğini belirtmiştir.

³Birisi hariç bütün öğretim üyeleri bu durumu olumlu ya da olumsuz yorum yapmadan bir "gözlem" olarak belirtmiş, bir öğretim üyesi bunun olumlu bir durum olduğunu, bir diğeryse olumlu olmasına rağmen kendi kurumunun bu konuda direnç gösterdiğini belirtmiştir.

⁴Birisi hariç bütün öğretim üyeleri bu durumu olumlu ya da olumsuz yorum yapmadan bir "gözlem" olarak belirtmiş, bir öğretim üyesi bunun olumlu bir durum olduğunu, bir diğeryse olumlu olmasına rağmen kendi kurumunun bu konuda direnç gösterdiğini belirtmiştir.

⁵Üç öğretim üyesi karşı görüş belirtmiştir. Bir öğretim üyesi bu gözlemi paylaşmakla birlikte teknolojiye kayma paralelinde yeni nişlerle kuramın/eleştirinin de var olmaya devam edeceğini belirtmiştir.

⁶Bir öğretim üyesi bunun görünürde böyle olduğu işleyişteyse bir yaklaşımdan söz edilemeyeceğini, örneğin mimarlık alanında alınmış bir patentin çok alışıldık bir durum olmadığını belirtmiştir.

⁷Bütün öğretim üyeleri bu gözlemi paylaşmakla birlikte, özellikle bu değerlendirmenin "kapsam" değil "içerik" temelinde yapılması gerektiğini vurgulamışlardır.

⁸Dokuz öğretim üyesi bu durumu olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirmeksizin bir "gözlem" olarak belirtmişlerdir, yedi öğretim üyesi bu tespite katılmamıştır. Bir öğretim üyesi yerel konulara odaklı çalışılmasını "olumsuz" olarak nitelendirmiş bir başkası da "olması gereken durum" olarak değerlendirmiştir.

süreçleriyle aşıldığı ve bunun kalitede artış olarak yansımaları olduğunu vurgulamıştır. Bunun karşındaysa özellikle yurtdışında doktora deneyimi yaşamış öğretim üyelerinin, kaynak erişimi, kütüphane kapasitesi, dil bilme gibi meselelerin doktora süreci için hayati önem taşıdığı ancak halen ve çoğu kez bu gibi “altyapısal” sorunlarla karşılaştığını ve bunun doktora süreci ve ürünlerinin kalitesine olumsuz yansımaları olduğunu vurguladıkları gözlemlenmiştir.

Yukarıdaki ayrışmayla büyük oranda örtüşecek şekilde kimi öğretim üyelerine göre doktora çalışmalarının temelde “Türkiye odaklı” gelişmesi temel bir gereklilik gibi görülürken, kimilerine göre ise bu durum bir o kadar da dünyayı izlemekte zorlanan zayıf bir altyapıda gelişen doktora çalışmalarının kendine konu olarak Türkiye’yi seçmesi zorunluluğu olarak nitelendirilmiştir. Konunun bir alt açılımı olarak ise tüm katılımcılar doktora eğitimi sırasında alınan derslerle doktora araştırması arasındaki ilişkisizliği vurgulamışlardır.

Geniş ölçekte ele alındığında, görüşmelerde Türkiye’de doktora araştırması eleştirilmiş ve problemler bulunmuştur. Doktora formasyonu standartlarının problemler olduğu, altyapı ile beklentiler ilişkisi arasında dengesizlik bulunduğu ve son dönemde programların çoğalmasi ile nitelik bağlamında sistemin temel problemler yarattığı vurgulanmıştır.

Mimarlık/Mimari Tasarım Doktora Araştırmalarında Tema ve Kapsamlara İlişkin Hususlar

Tablo 3’den de görüleceği gibi araştırmaya katılan görüşmecilerin tamamı Türkiye’de ne içerikte ve ne tür doktoralar yapıldığını bilmediklerini/bilemeyeceklerini sadece kendi deneyimlerinden konuyla ilgili bir fikir sahibi olduklarını belirtmişler ve Türkiye’de mimarlık/mimari tasarım alanında doktora araştırmaları bağlamında “bütünde” ne yapıldığını bilmek istediklerini vurgulamışlardır. Bütüne dair böylesine bir anlayışın araştırma problemleri, yöntemler, kaynaklar gibi tezin içeriğine, güncelliğine, alanın ulaştığı son noktaya dair hususları içermesinin ötesinde Türk mimarlık/mimari tasarım doktora araştırmaları tarihinde çeşitli araştırma çizgilerinin/geleneklerin tanımlanabilmesi ve varsa sürekliliklerinin izlerinin sürülebilmesi bağlamında da önem arz ettiği vurgulanmıştır.

Bu başlık altında öğretim üyelerinin büyük oranda ortak olarak işaret ettikleri değerlendirmelerden ilki doktora araştırmalarının kapsamlarına ilişkindir. Görüşmeciler tarafından “geniş” ve “dar” çerçeveli çalışmalarda araştırma değeri açısından bir fark olmadığı belirtilirken, geleneksel “kuram merkezli” yaklaşımların kapsayıcılığı değerli bulunmuştur. Öte yandan kapsamı ileri derecede daraltmanın ve aynı şekilde ileri derecede yaymanın da tehlikeli olduğu şeklinde görüşler dile getirilmiştir. Bu bağlamda özellikle bilgisayarlı/sayısal tasarım alanının dar kapsamlı yaklaşımlara görece daha açık olduğu ve bu sınırlılığın kapsamı kendinden menkul otonom bir alan yaratma eğilimi bir eleştiri olarak vurgulanmıştır. İlişkili olarak söz konusu alandaki kapsam darlığı ve otonomi çabasının mimarlık/mimari tasarım araştırma geleneğindeki pozisyonu ve olası sonuçlarının sorgulanması gerektiği belirtilmiştir.

Araştırma çerçevelerinin kapsamını takiben bu başlık altında öne çıkan ikinci husus farklı okullarda genel problem çerçeveleri ve temalarda görülen örtüşmelerdir. Görüşmelerde genel olarak “kent”, “kentleşme”, “kentleşme problemleri”, “eğitim”, “bilgisayarlı/sayısal tasarım”, altı çizilen temalar olarak göze çarpmaktadır. Bilgisayarlı/sayısal tasarım temasının daha geleneksel olarak nitelendirilebilecek diğer temalarla birlikte anılması temanın günümüz araştırmalarındaki rolü açısından dikkat çekici bulunmuştur. Temalar bağlamında dikkat çekici bir diğer nokta, mimarlık ölçeğinin üst sınırında olarak algılanması mümkün olan “kent”, “kentleşme”, “kentleşme problemleri” gibi meselelerin mimarlık/mimari tasarım doktorasının temel problemleri olarak dile getirilmesidir. Popüler ve güncel meselelerden olduğu konusunda üzerinde fikir birliği olan “sürdürülebilir mimarlık” temasının alanca önemi konusunda ise karşıt fikirler ifade edilmiştir.

Temalar bağlamında Türkiye’de mimarlık/mimari tasarım alanında geleneksel ve temel bir çerçeve olarak “yerellik bağlamında envanter oluşturmaya yönelik” araştırmaların öncü ve baskın olduğu saptaması vardır. Öte yandan bu türde konuların hâlihazırda çokça çalışılması bağlamında (üniversitelerin de sayısal olarak artmasıyla konunun ele alınışının yoğunlaşması üzerine) artık çok da tercih edilmeyecek tükenmekte olan bir tema olduğu görüşü de dile getirilmiştir.

Bir diğer baskın araştırma temasının ise “konut” olduğu ve bu temanın konut temel çerçevesi altında diğer tipolojilerle (toplular konut ve kapalı yerleşkeler gibi) çeşitlenerek geliştiği de vurgulanmıştır. Burada sözü geçen iki tema büyük oranda kurumlardaki temel araştırma içeriğini oluştururken, bu meseleler ODTÜ’de diğer kurumlardan farklı bir köken tarifi eşliğinde; mimarlık ve kentle ilgili politik sosyalist içerikli mekânsal çalışmalar ile başlayan ve 80 sonrasında dünyadaki çeşitlenmeyi takip eden sosyal beşeri odaklı kuram ağırlıklı açılımlarla ilişkilendirilerek dile getirilmiştir.

Genel itibarıyla “bilgisayarlı/sayısal mimarlık” ve ilişkili çalışmaların şu anda var olduğu deneysel ve teknoloji merkezli pozitif ilerlemeci içerikleriyle yükselişte olarak görülmediği, öte yandan aslında görece uzun bir süredir mimarlığın alt araştırma geleneklerinden olsalar da bu yaklaşımların büyük oranda hala “devrimsel” olarak değerlendirildiği gözlemlenmiştir. Bu araştırma çizgisinin kendisinin de değişip dönüştüğü vurgulanmıştır. Başka bir bakış açısından bilgisayarlı/sayısal mimarlık ve ilişkili çalışmaların işlediği temaların tükendiğini ya da dönüşmesi gerektiğini ifade edenler de olmuştur. Genelde bilgisayarlı/sayısal tasarımın teknolojiye yaslı “ilerlemeci” ve “yenilikçi” yanlarına vurgu yapıldığı, ontolojik ve epistemolojik içeriklerinin ise ele alınmadığı gözlemlenmiştir. Genel bir bakış açısıyla bir bilgisayarlı/sayısal mimarlık alt-alanından söz edildiğinde bu alana bakış “direnen”(çok azı), “adaptif” (geneli), ve “eleştirel adaptif” (çok azı) olmak üzere üç temel farklı bakış açısından ele alınmakta olduğu görülmektedir. Bu bağlamda bilgisayarlı/sayısal mimarlık altyapısını bir vizyon dahilinde kurma çabasında olan (ve bunu ifade eden) özellikle iki okuldan söz etmek mümkündür (İTÜ ve ODTÜ)¹³. Görüşmelerde özellikle ifade edilmiş olmasa da, doktora tezlerinden ve okul

yapılanmasından hareketle YTÜ de bu gruba dâhil edilebilir gibi görünmektedir.

Görüşmelerde kapsayıcı kuramsal bir çerçevede araştırma yapmanın doktora süresini artırıcı bir faktör olduğu, teknoloji temelli sonuç odaklı daha pragmatik çalışmalar yapmanın ise doktora süresini kısaltıcı yönde ciddi etkisi olduğu paylaşılmıştır.

Bu durumun teknoloji-temelli doktora yaklaşımlarının sayıca arttığı ve bu artış eğiliminin devam edeceği düşüncesi hâkimdir. Doktora sonrası yayın anlamında da pragmatik sonuç odaklı çalışmaların avantajlı olduğu vurgulanmıştır. Bu yaklaşımların fazladan süre ve çaba gerektiren dil öğrenme, literatür oluşturma, birincil kaynaklara ulaşma, konuda olgunlaşma vb.

Tablo 3: Mimarlık/Mimari Tasarım Doktora Araştırmalarında Tema ve Kapsamlar

Tartışma Çerçeve Teması: Mimarlık/Mimari Tasarım Doktora Araştırmalarında Tema ve Kapsamlar			
Ana Başlık	Alt Başlık	İfade	%
Tema/Kapsam	Bilinirlik	Türkiye'de doktora araştırmaları bütününe ne konular işlendiğine dair bilgim yoktur.	100
		Mimarlık doktora araştırmalarında işlenen temalarla dair bilgim kendi araştırma çevremle/kurumumla sınırlıdır.	100
		Mimarlık doktoraları bütününe ne işlendiğini gösteren bir araştırma faydalı olacaktır.	100
	Popüler/güncel temalar ve projeksiyonlar	Sayısal/bilgisayarlı tasarım alanı popüler bir çerçeve haline gelmiştir/gelmektedir. ¹	94
		Sayısal/bilgisayarlı tasarım alanı gittikçe otonom hale gelmektedir/alandan ayrılmaktadır	94
		Kent, kentleşme, kentleşme problemleri daha çok ele alınan/önemli/ele alınması gerekli hususlardır.	88
		Sürdürülebilir mimarlık tartışması popülerleşmektedir/alana katkısı vardır. ²	58
		Yerel konular ve ilişkili envanter odaklı konular popüler/odak konulardır. ³	76
		Yerel konular ve envanter odaklı konular aşırı işlenmektedir. ⁴	88
		Yerel konularda dönemsel olarak Erken Cumhuriyet dönemi özellikle çok işlenmiştir/işlenmektedir	82
		Konut çok işlenen bir konu olagelmıştır ve bu baskınlığı devam edecek gibi görünmektedir.	58
		Yerel-küresel etkisi ve ilişkili dönemler özellikle incelenmesi gereken dönemler/konulardandır. ⁵	47
		Konular ve doktora çalışması süreci ilişkisi	Kuramsal ağırlıklı çalışmaların bitirilme süreci daha zorlu ve süre de daha uzundur
	Pratik konulara yönelik ve teknoloji ağırlıklı çalışmaların bitirilme süreci görece daha kolaydır/kısadır ve bu nedenle tercih edilmektedir.		82

¹ Bu hususta bir öğretim üyesi konunun kendini tükettiği görüşünü savunmuştur. Dört öğretim üyesi ise popüler olmasına rağmen alana katkısının sorgulanması gerektiğini vurgulamıştır.

² Bu gözlemi paylaşan öğretim üyelerinin birisi hariç tümü sürdürülebilir mimarlık temasının alana katkısının popülerliği oranında olmadığı görüşündedirler. Altı öğretim üyesi bu konunun kendini tüketmeye başladığını popülerliğini yitirmeye başladığını belirtmiştir.

³ Bu konuda bir karşıt görüş vardır. Bir öğretim üyesi ise bu kategorideki çalışmaların popüler olduğunu ancak bunun olumsuz bir durumu işaret ettiğini belirtmiştir.

⁴ Bu konuda bir karşıt görüş vardır. Öte yandan iki araştırmacı bu konuyu "aşırı işlenen" yerine "geleneksel" olarak değerlendirmenin daha uygun olacağını vurgulamışlardır.

⁵ Bir öğretim üyesi bu konunun önemli olduğunu ancak çok da başarıyla ele alınamadığını vurgulamıştır.

¹³ Yukarıda ifade edilen farklı köken tarihi bağlamında ele alındığında söz konusu türde bir evrimin ODTÜ'nün sayısal mimarlığa eleştirel-adaptif bir pozisyondan bakarak tamamen adaptif teknoloji bağımlı olmayan bir bakış açısı üretme çabasının da sebeplerinden biri olarak görülebileceği düşünülmüştür.

gibi geleneksel kuram tezi altyapısı oluşturma beklentilerine görece daha az ihtiyaç duyması ve son olarak da kariyer ve yayın anlamında daha akışkan bir sürece olanak vermeleri¹⁴ nedenleriyle çokça tercih edilir olmaya başladığı saptaması yapılmıştır.

Tarihsel süreç içerisinde, son yirmi yılda mimarlık araştırmalarında tematik bir “paradigma sıçraması” olup olmadığı konusu ise gene büyük oranda bilgisayarlı/sayısal tasarım alt-alanıyla birlikte ele alınmaktadır. Adaptif yaklaşımlarda böyle bir sıçramanın olduğu çok net ifade ediliyorken, eleştirel-adaptif konumdan yapılan yorumlarda ise konunun devrimci potansiyeline vurgu yapılsa da bilgisayarlı/sayısal alanın dönüştürücü gücünün daha ihtiyatlı ele alındığı görülmektedir. Genel üretim kalitesi göz önüne alındığında “söylemde taklitçi” yaklaşımların bir paradigma sıçraması yaratamayacağı da vurgulanmıştır. Vurgulanan bir başka husus da paradigma sıçramalarının mimarlığın kendi ürettiği mi başka alanlardan transfer ettiği sıçramalar mı olduğu sorusuna odaklıdır. Alanın bu meseleyi önemsendiği görülmektedir. Sonuçları itibarıyla bakıldığında popüler ve güncel bilgisayarlı/sayısal tasarımın ve sürdürülebilirlik temalarının iddialarının aksine dünyayı çok da değiştirmedikleri kanısının katılımcıların geneline hâkim olduğu görülmüştür.

Görüşmelerde Türkiye ile ilgili potansiyeli olan, gelişmesi gereken çalışma alanları olarak “erken cumhuriyet dışı politik dönemlerin mimarlığa etkisi”, “mikro tarih”, “batı-doğu kültürü arası ilişkilerin mimarlık alanına yansımaları” gibi konular önemli bulunmuştur.

Temalar ve kapsamlar kategorisinde ana hatları itibarıyla ana araştırmaya paralel olarak nitelendirilebilecek içerikler olduğu görülmektedir. Farklı okullarla yapılan görüşmelerde genel olarak gelenekselleşen çalışma temalarında bir uzlaşma olduğu görülürken, bilgisayarlı/sayısal mimarlık alanının büyük oranda geleneksel temaları da kapsayan bir alan olarak öne çıktığı ve fakat mimarlık araştırmalarında edinmesi gereken yer bağlamında ele alındığında farklı okullarda farklı yaklaşımlarla değerlendirildiği dikkat çekici bulunmuştur. Bu araştırmadaki bulgular temelinde bilgisayarlı/sayısal tasarım alanının daha detaylı olarak ele alınmasının sadece doktora araştırmaları alanında değil genel olarak mimarlık eğitimi vizyonu ve gelecek planlaması oluşturması açılarından da önem arz etmekte olduğu görülmektedir.

Mimarlık/Mimari Tasarım Doktora Araştırmalarında Yöntem ve Kaynakçalara Dair Hususlar

Doktora tezlerinde “yöntem” konusu genellikle temel bir yetersizlik/eksiklik olarak ele alınırken, daha az oranda katılımcı tarafından ise yöntem konusunun fazlaca önemsendiği eleştirisi yapılmıştır. Görüşmelerde yöntem meselesinin mimarlık ve kuram tezlerinde fen bilimleri veya uygulamalı bilimlerdeki kadar net ve açık olmasa da bu durumun söz konusu tezlerin yöntemlerinin olmadığını göstermediği kanısı hâkimdir. Öte

yandan alanda yöntem tanımlama ve araştırmaya uygun yöntem geliştirme problemlerinin sebeplerine ilişkin tartışmalarda yöntemin mimarlık/mimari tasarım üzerinden açılmasıdaki eksiklikler ise bir temel eleştiri olarak göze çarpmaktadır.

Araştırmaların bir kısmında (genellikle uygulamalı bilimlere yakın olanlarda) araştırma planlaması, çalışma biçimi ve yöntemi büyük oranda önceden tanımlı olduğu/olabildiği için yöntem bulma/geliştirme/tanımlama gibi meseleler bir problem olarak gündeme gelmezken, bu tür bir işleyişin mümkün olmadığı süreçlerde yöntemin ele alınışının başka türlü ilerlediği/ilerlemek durumunda olduğu, fakat her iki durumun da kendilerine has problemler içerdiği belirtilmiştir.

Görüşmelerde yöntem meselesinin mimarlığın nasıl bir bilgi alanı olduğu, yöntemleri ve araçları tanımlı diğer alanlardan farkı, ne kapsamda olduğu, ne tür disiplinler ve epistemik çerçevelerden beslendiği, otonomluğunun derecesi ve tanımlanmış bilimsel çerçevelerden farklı bir çerçevede değerlendirilmesi gerekliliği gibi çok sayıda farklı meseleyle birlikte ele alındığı gözlemlenmiştir.

Doktora değerlendirme sürecinde doktoraların “içerik kalitesi” ve “özgünlüğü” bağlamında yöntem ve kaynakça kullanımının bazı temel problemleri yansıtan yapılar olarak öne çıktığı vurgulanmıştır. Görüşmeler sırasında “nitelik” tartışmalarıyla birlikte dile gelen önemli bir diğer konu da tez üretiminde “birincil” ya da “temel” kaynakların kullanımı/kullanılmaması olmuştur. Salt ikincil kaynaklar üzerinden araştırma sürdürmenin nitelik ekseninde bir problem olarak ifade edildiği gözlemlenmiştir. Yabancı dillerdeki kaynaklara erişim, kaynakların doktora çalışmasına uyumu ve yeterliliği ile “nitelik” tartışmaları arasında bir ilişki görülmüştür.

Araştırmaların kariyer üretmekten öte bilime bilgiye katkı düzeyinde özellikle daha geniş bir akademik gelenek çerçevesinde yayın temelinde değerlendirilmesi gerektiği düşüncesi genele hâkimdir. Bu bağlamda özellikle “yayın-doktora ilişkisi” ve “yayın-atf ilişkisi” vurgulanmıştır. Doktora sonrası yayın beklentisi ve yayınlarda artış hususu tüm katılımcılar tarafından vurgulanmıştır ve hem bu konunun hem de kaynaklar konusunun ayrıca tanımlanmış bir bilimsel araştırma bağlamında incelenebileceği düşünülmektedir.¹⁵

Mimarlık/Mimari Tasarım Doktora Araştırmalarında Dikkate Değer Diğer Hususlar

Son bölümde öğretim üyelerinden Türkiye’de mimarlık alanında doktora araştırmalarına dair yukarıdaki çerçeveler dışında vurgulamak istedikleri meseleler olup olmadığı sorulmuştur (Tablo 5). Öğretim üyeleri öncelikle bu araştırmayı kendi kapsamında oldukça yeterli ve doyurucu olarak nitelendirmişler, ana araştırma çerçevesinde ya da takiben gelişebilecek araştırmalar konusunda da önerilerde bulunmuşlardır. Bu durum araştırmanın genişleme ve gelişme potansiyeli olduğu düşüncesine götürmektedir.

¹⁴Doktora sırası ve sonrası yayın yapma, uluslararası araştırma grupları oluşturma, üniversite içi veya dışı finansman bulma anlamında daha fazla potansiyel taşımakta olmaları sebebiyle.

¹⁵Araştırmacılar bu meseleyi, Mimarlık Dergisi’nde yayımlanmak üzere kabul edilmiş “Görünmez Doktoralar” başlıklı bir makalede derinlemesine ele almışlardır.

Tablo 4: Mimarlık/Mimari Tasarım Doktora Araştırmalarında Yöntem ve Kaynaklara Dair Hususlar

Tartışma Çerçeve Teması: Mimarlık/Mimari Tasarım Doktora Araştırmalarında Yöntem ve Kaynaklara Dair Hususlar		
Ana Başlık	İfade	%
Yöntem	Mimarlık doktoralarında yöntem genel bir problem olarak göze çarpmaktadır	88
	Mimarlık doktoralarındaki yöntem ifadesinin pozitif bilimlerdeki kadar net tanımsız olması yöntemlerinin olmadığı anlamına gelmez	88
	Mimarlık araştırmaları kendi yöntemlerini geliştirmelidirler	100
	Mimarlık araştırmalarında yöntemin meselesinin kendine has özellikleri bulunmaktadır	94
Kaynakça	Birincil ya da nitelikli kaynak kullanılmaması öncelikli sorunlardan birisidir	76
	Kaynağa erişme/kullanma ile yabancı dil bilgisi arasında bir ilişki vardır	76
	Doktora çalışması yayın/atf ekseninde değerlendirilmelidir/değer bulmaktadır	76
	İntihal önemsenmesi/ele alınması gereken bir husustur	88

Tablo 5: Mimarlık/Mimari Tasarım Doktora Araştırmalarında Dikkate Değer Diğer Hususlar

Tartışma Çerçeve Teması: Mimarlık/Mimari Tasarım Doktora Araştırmalarında Dikkate Değer Diğer Hususlar		
Ana Başlık	İfade	%
Geleceğe yönelik araştırma problemleri/hususları	Doktora sayısındaki artış/nitelik korelasyonu incelenmeli	58
	Doktora sonrası atf/yayın incelenmeli/takip edilmelidir	88
	Okul temelinde gelenekler detaylı ele alınmalıdır	100
Kurum/kaynaklar/doktora ilişkisi	Doktora araştırması kariyer ekseninde sorgulanmalı ve ele alınmalıdır	70
	Kurum/doktora çalışması ilişkisi (kaynaklar, ortam, üretim süreci, değerlendirme gibi eksenlerde) ele alınmalıdır	70
	Kurumlardaki eksiklikler ele alınmalıdır	100

Katılımcılar Türkiye'deki mevcut doktora araştırmalarını konu eden bir araştırmada sayısal sonuçların yeterince doyurucu ve bilgi verici olacağını vurgulamıştır. Buna karşın, araştırmanın altını çizmiş olduğu "temalar" "yöntemler", "okullar", "başarı kriterleri", "gelenekler" gibi ana başlıklar arasındaki korelasyonlar ve bu üretimin eğitimde ve genel olarak Türkiye ve dünya mimarlık çerçevesinde nelere etki ettiği hususlarının da önemli olduğunu dile getirmişlerdir. Araştırma kapsamında vurgulanan "doktora araştırmalarındaki artış" araştırılması gereken önemli bir olgu olarak nitelendirilirken; bu artışın özellikle nitelik ekseninde neleri beraberinde getirdiğinin tespit edilmesinin faydalı olacağı vurgulanmıştır.

Doktora tezleri odağında kurulu ana araştırmanın kapsamından farklı bir çerçevede olmak üzere, katılımcılardan bir bölümü tarafından doktora araştırmalarının nasıl bir üretim bağlamı tanımladığı ve bu araştırmaların karşılığının gerek maddi olarak gerekse akademisyen emeği olarak ne olduğunun bilinmesinin önemi vurgulanmıştır. Bu durumla ilişkili olarak doktora araştırmalarının "bilime katkı temelli" çalışmalar olmaktan "kariyere yönelik" bir çalışma formuna dönüşüp dönüşmediğinin, artan doktora araştırmaların artan nitelikli yayın anlamına gelip gelmediğinin, sayısal artışın doktora programı sayısına ve bir o kadar da ana bilim dalı sayısına ve çeşitliliğine etkilerinin bilinmesinin önemli olduğu vurgulanmıştır.

Genel görüş, bu araştırmanın ve sonuçlarının sempozyum, çalıştay gibi toplantılar kapsamında paylaşılması ve işlenen

meselelerin daha geniş bir katılımı tartışmaya açılması gerektiği yolundadır. Türkiye'de doktora araştırması anlamında yapılanların kişisel ağlar ve deneyimler dışında bilinmediği, bu doğrultuda bütüne dair bir portrenin olmasının, problem saptaması yapmak ve ardından çözüm önerileri getirebilmek açısından önemli olduğu yeniden vurgulanmıştır. Görüşmeciler, Türkiye'de araştırma alanında intihalin çok önemli bir problem olduğu ve bu probleme bir çözüm bulunamadığını vurgulamışlardır.

Son olarak, özellikle yöneltilen soruların çerçevesi içinde yer almasa da öğretim üyelerinin altyapı problemlerini (kadro, yer, donanım, kütüphane eksikliği, yetersizliği, vs.) genel olarak hem merkez hem de çevre üniversiteler için (çevre üniversitelerde daha hayati olmak üzere) ciddi bir problem olarak gelişen tartışmanın bir noktasında gündeme getirdikleri gözlemlenmiştir. Bu sıklıkta vurgulanması, araştırma yapma ve akademik kariyer oluşturma süreçlerinde teknik ve psikolojik altyapı oluşturabilme bağlamında araştırmacıların çok temel eksikliklerle karşı karşıya olduğu ve bu durumun da dolaylı olarak araştırmaların nicelik ve niteliğine yansdığı şeklinde yorumlanabilir.

TARTIŞMA, SONUÇLAR ve ÖNERİLER

Türkiye'de 2014 yılına değin doktora üretimi yapmış okullar söz konusu olduğunda okul ve okulların bulunduğu coğrafya temelinde fazlasıyla konsantre bir gruptan söz ettiğimiz vurgulanmaktadır. Üretime bakıldığında, Türkiye'de mimarlık/mimari tasarım

alanında doktora araştırmalarının, büyük oranda İstanbul ve Ankara, daha sonra da İzmir, Trabzon ve Bursa'da yerleşik az sayıda devlet okulu bünyesinde deneyimlenen bir süreç olduğu görülmektedir.

Mimarlık/mimari tasarım doktora araştırmalarının dünyada ve Türkiye'de gelişmekte olan bir olgu olarak ele alındığı ve bir araştırma türü olarak önemsendiği görülmektedir. Bu ölçekte incelendiğinde (örneğin doktora araştırmalarının tükenmekte olduğu, gereksiz olduğu, faydasız olduğu şeklinde) bütünsel çerçevede bir eleştiriyle karşılaşılmamıştır. Öte yandan, görüşmelerde Türkiye'deki doktora sistemi ve programlarına ilişkin meselelere eleştirel yaklaşıldığı kadar, olumlu yönlerinin de vurgulandığı görülmektedir.

Görüşmeler sonucunda genel olarak doktorayı şekillendiren politikalar ve normların oluşumu ve değişiminde söz sahibi olma konusunda bölümler ve fakültelerin ilgili diğer kurumlara (MEB, YÖK) göre kendilerini çok daha pasif olarak gördükleri izlenimi edinilmiştir. Bu doğrultuda Türkiye'de mimarlıkta doktora araştırmalarının doğrudan üniversiteler tarafından tanımlanmadığı, üniversitelerin şekillendirici olmaktan çok uygulayıcı oldukları iddia edilebilir. Öte yandan görüşme yapılan okullar arasında doktora araştırmalarında belirgin farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. Bu durumun büyük oranda daha alt ölçeklerdeki oluşumlardan kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak, katılımcıların farklılaşan önceliklere ve farklı altyapılarına rağmen doktora eğitimi genel çerçevesinde büyük oranda ortak bir zihinsel eğilime sahip oldukları gözlemlenmiştir. Katılımcıların farklı pozisyonlardan ve farklı ölçeklerde olmak üzere, mimarlık/mimari tasarım çerçevesinde temel "gözlemlerini paylaştıkları", kimi konularda "durum tespiti" ya da önemli buldukları hususlara "vurgu" yaptıkları görülmüştür. Tartışmalarda niceliğe ilişkin hususlar söz konusu olsa da değerlendirmelerin büyük oranda niteliğe yönelik olduğu görülmüştür. Katılımcıların görüşmelerde odaklanılan konularla ilgili yorum ve değerlendirmelerin yanı sıra görüşlerini "çerçeveleme" (özellikle sürecin yapısallığı, doktora sınırları, aktörlerin sorumlulukları bağlamında), "kavramsallaştırma", "süreç tanımı", "eleştiri" (özellikle sistem, doktora olgusu, kurumlara yönelik işleyiş, süreç, içerik, etik bağlamında), "problem ifadesi" (özellikle işleyiş, kaynaklar, intihal bağlamında) gibi yollarla dile getirdikleri görülmüştür. Öğretim üyelerinin bilgileri dahilinde kısmen de olsa "tarihçe" verdikleri; gerek doktora çalışmalarını gerek kendilerini ve kurumlarını özellikle "karşılaştırma" ya da "farklılaştırma" yoluyla konumlandıkları; çok sınırlı da olsa "geleceğe yönelik projeksiyon" yaptıkları, kimi kez "operasyonel" önerilerde buldukları görülmüştür.

Görüşmeler bütününe bakıldığında dikkati çeken en önemli olgulardan birinin görüşmelerdeki "soruna yaklaşım ölçeği" olduğunu söylemek mümkündür. Temelde doktora çalışmaları ve doktora çalışmaları bütünü odaklı bir çerçeveye rağmen katılımcıların kendilerini odak konunun üst ölçeklerine çektikleri ve olguyu daha büyük ölçekte değerlendirmeyi tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Özellikle doktora eğitimi ve süreç konularında çerçeveye doğrudan dâhil olmasa da katılımcıların YÖK ve FBE'leri önemli aktörler olarak tartışmalara dâhil etme eğilimleri, bu yaklaşımın bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Görüşmelerden Türkiye'de mimarlık/mimari tasarım alanında doktora araştırmalarının kesinlikle merkez üniversitelerindeki kurulu yapılar üzerinden tartışılması gereken bir olgu olduğu izlenimi edinilmiştir. Bu durumun bu kurumlarda üretilen doktoraların sayısal ağırlığından çok bu kurumların içerdiği araştırma çizgileri, bilgi birikimi, kadroları ve temsil ettikleri araştırma gelenekleriyle üretici bir araştırma ağı oluşturmalarından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Doktora araştırması ağırlıklı olan görüşme kurgusunda lisans eğitimi ve ilişkili üniversiter kurgular, sorunlar ve işleyiş gibi meselelerin ısrarla ön plana çıktığı görülmüştür. Bununla ilişkili olarak öğretim üyelerinin kendilerini konumlandıkları ve kurumlarını tanımlarken yaptıkları vurgulardan öncelikle mimarlık eğitiminin, doktora eğitimiyle birlikte bir bütün olarak alındığı ancak merkezde yer alan hususun lisans eğitimi ve ilişkili örgütlenmeler olduğu kanısı edinilmiştir. Bununla ilişkili olarak, büyük oranda Türkiye'ye has pragmatik gerekçeler üzerinden gelişmekle birlikte Türkiye'de henüz "araştırma üniversitesi" ağırlıklı bir oluşuma yol açabilecek bir zihinsel yönelimin olmadığı ve üniversitelerin içsel olarak lisans düzeyinde eğitime daha fazla vurgu yaptıkları izlenimi edinilmiştir.

Görüşmecilerin tepkilerinden ve ifadelerinden doktora eğitimine ve biriken doktora çalışmaları bütününe dair bütünsel bir portre çizmenin önemsendiği ve katılımcıların yürütülen ana araştırmaya dair çok sayıda karşı-soruyla bu durumu vurguladıkları görülmüştür. Bu sorulardan hem ana araştırmanın kapsamının daha fazla genişleyebileceği hem de bir temel, başlangıç araştırması olarak çok sayıda yeni araştırma çizgisine ve sempozyum, kongre, çalıştay gibi yollarla konunun paylaşım olanağı bulmasına öncülük edebileceği düşünülmektedir.

Görüşmecilerin tartışılan çerçevelerde belli hususları vurgular, örnekler ve geleceğe yönelik bir vizyon tanımlarken ana referanslarının büyük oranda Avrupa ya da Kuzey Amerika kökenli kurumlar, doktoralar ve doktora işleyişleri olduğu gözlemlenmiştir. Söz konusu akademisyen grubunun büyük oranda yurt dışında doktorasını yapan ve Türkiye'deki doktora araştırmalarının yurt dışı kaynaklı büyük geleneklere olan bağlılığı oluşturan kişilerden oluştuğu göz önüne alındığında bu durumun ana araştırmaya bağlı yeni bir araştırma çerçevesi olarak doktora araştırmalarına katkı yapacak önemli bir ileri araştırma adımı oluşturacağı düşünülmektedir.

Görüşmelerin yapıldığı tarihlerde ulaşılmış olan ana araştırma bulgularıyla katılımcıların söylem ve gözlemlerinin büyük oranda çakıştığı ancak beklendiği üzere gözlemlerin araştırmada keşfedilen örüntüleri tümüyle yansıtmaktan uzak olduğu görülmüştür. Öte yandan görüşmelerden çıkan ve yukarıda belirtilip tartışılan hususların birincil olarak araştırma bulgularını değerlendirmede önemli rolleri olacağı, ikincil olarak ise daha sonraki alt araştırmalar için çerçeve oluşturacakları öngörülmektedir.

Doktora araştırmalarının insanı ve toplumu geleceğe taşıma ve geliştirme sorumluluğu araştırma yapılan alanın durumunu ve evrimini anlamayı zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda yapılan birbiriyle ilişkili iki araştırma, yirmi birinci yüzyıl başında Türkiye'de doktora araştırmalarının hiç şüphesiz yeni yönelimleri işaret ettiğini, fakat aynı zamanda eski problemlerinden

öğrenerek onları yeni bir noktaya taşımak ve eski problemlerinin çözümsüzlüğünde sistemi olduğu şekliyle devam ettirmek arasında deyim yerindeyse durağan bir dengede durduğunu da göstermektedir. Bu araştırmanın, söz konusu durağanlığı ilerleme yönünde çezecek adımlardan biri olduğu düşünülmektedir.

TEŞEKKÜR

Çalışmaya katkıları olan Anadolu Üniversitesi'nden Prof. Dr. Yıldız Uzuner'e ve Yrd. Doç. Dr. Sema Ünlüer'e; gerek araştırma projemizde gerekse bu araştırma raporunun oluşturulmasında özel yeri ve katkıları olduğunu düşündüğümüz, kendi içinden geldiğimiz araştırma geleneğinden hocalarımız ODTÜ'den Prof. Dr. Güven Arif Sargın ve Prof. Dr. Zeynep Mennan'a teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

- Aközer, E., Özkar, M., & Önür S. (2009). Curricular reform in architectural education as an inclusive and sustainable process: Reflections on an ongoing action research project for the design of a national qualifications framework for architectural education and curriculum development, society for research into higher education (SRHE) Annual Conference: Challenging Higher Education. Newport, South Wales.
- Aközer, E., Özkar, M., Önür S., & Kiraz, E. (2010). Mimarlık eğitimi ulusal yeterlilikler çerçevesi ve yetkinliklere dayalı/öğrenme merkezli lisans, yüksek lisans ve doktora programları için eylem içinde planlama ve tasarım raporu. Ankara: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (no. 108K138).
- Archer, B. (1999). *On the methods of research*. Ankara: METU Press.
- Atila, M., Özeken, Ö., & Sözbilir, M. (2015). Akademisyenlerin yurt dışı burs ve destek programları hakkındaki görüşleri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 5(1), 68-79. Retrieved from http://higheredu-sci.beun.edu.tr/pdf/pdf_HIG_1662.pdf
- Apaydın, Ç., Aksu, M., & Kasalak, G. (2015). Profesörlerin cinsiyetlerine göre 'bilim insanı, akademisyen, bilim adamı ve bilim kadını' kavramlarına yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 5(2), 148-155. Retrieved from http://higheredu-sci.beun.edu.tr/pdf/pdf_HIG_1669.pdf
- Baki, A., Güven, B. Karataş, İ., Akkan, Y., & Çakıroğlu, U. (2011). Türkiye'deki matematik araştırmalarındaki eğilimler: 1998 ile 2007 yılları arası. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40, 57-68.
- Bakır, N. O. (2013). Pazarlama alanında yapılan doktora tezlerinin kategorik olarak değerlendirilmesi (1994-2012). *Öneri Dergisi*, 10(40), 1-13.
- Bıkmaz, F. H., Aksoy E., Tatar, Ö., & Altınyüzük, C. A. (2013). Eğitim programları ve öğretim alanında yapılan doktora tezlerine ait içerik çözümlemesi (1974-2009). *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 38(168), 288-303.
- Buchanan, R. (1998). The study of design: Doctoral education and research in a new field of inquiry, doctoral education in design 1998: Proceedings of the Ohio Conference. Ohio.
- Demir, E., Demir, C., & Özdemir, M. (2017). Akademik yükseltme ve atama sürecine yönelik öğretim üyesi görüşleri, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 7(1), 12-23. Retrieved from http://higheredu-sci.beun.edu.tr/pdf/pdf_HIG_1732.pdf

- Dewey, J. (1938). *Logic: The theory of inquiry*. New York: Holt, Rinehart&Wilson
- Durling, D., Friedman, K der. (2000). *Doctoral education in design: Foundations for the future*. Staffordshire: Staffordshire University Press.
- Durling, D., Friedman, K. (2003). Guest editorial- best practices in Ph.D. education in design. *Art, Design and Communication in Higher Education*, 1(3), 133-140.
- Durling, D., Friedman, K., & Gutherson, P. (2002). Editorial: Debating the practice-based PhD. *International Journal of Design Sciences and Technology*, 10(2), 7-18.
- Durling, D. (2002). Discourses on research and the PhD in design. *Quality Assurance in Education*, 10(2), 79-85.
- Er, A., & Bayazıt, N. (1999). Redefining the Ph. D. in design in the periphery: Doctoral education in industrial design in Turkey. *Design Issues*, 15(3), 34-44.
- Erdoğan, F. U., & Çağiltay, K. (2009). Türkiyede eğitim teknolojileri alanında yapılan master ve doktora tezlerinde genel eğilimler. Akademik Bilişim'09 - XI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri (pp. 389-393), 11-13 Şubat, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa. Retrieved from https://ab.org.tr/ab09/kitap/erdogmus_cagiltay_AB09.pdf
- Fazlıoğulları, O., & Kurul, N. (2012). Türkiye'deki eğitim bilimleri doktora tezlerinin özellikleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(24) 43-75.
- Glaser, B., & Strauss, A. (2006). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. New Brunswick and London: Aldine Publishing Company.
- Karadağ, E. (2009). Eğitim bilimleri alanında yapılmış doktora tezlerinin tematik açıdan incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(3), 75-87.
- Karadağ, E. (2010). Eğitim bilimleri doktora tezlerinde kullanılan araştırma modelleri: Nitelik düzeyleri ve analitik hata tipleri. *Educational Administration: Theory and Practice*, 16(1), 49-71. Retrieved from https://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/105776-20110602151415-karadag_engin.pdf
- Karadağ, N., & Özdemir, S. (2017). Türkiye'de doktora eğitimi sürecine ilişkin öğretim üyelerinin ve doktora öğrencilerinin görüşleri, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 7(2), 267-281. Retrieved from http://higheredu-sci.beun.edu.tr/pdf/pdf_HIG_1759.pdf
- Kılınç, A., Çepni, O., Kılcan, B., & Palaz, T. (2017). Öğretim üyelerinin görüşlerine göre Türkiye'de yeni kurulan üniversitelerin sorunları: Nitel bir araştırma. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 7(2), 282-293. Retrieved from http://higheredu-sci.beun.edu.tr/pdf/pdf_HIG_1760.pdf
- Krueger, R., & Casey, M. (2000). *Focus groups: A practical guide for applied research*. (3rd ed.) Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Margolin, V. (2010). Doctoral education in design: Problems and prospects. *Design Issues*, 26(3), 70-78.
- Moore, G. T. (1998). Pedagogic structures of doctoral programs in architecture. In *Doctoral education in architecture schools: The challenge of the 21st Century*. Atlanta: Georgia Institute of Technology, College of Architecture Working Paper Series.

- Sağlamer, G., & Erkök, F. (2015). *Doctoral education in architecture: Challenges and opportunities*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Sağlamer, G., & Erkök, F. (2015). *Doctoral education in architecture: Challenges and opportunities in architecture*. Newcastle upon Tyne, England: Cambridge Scholars Publishing.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1998) *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- T. C. Resmi Gazete (2016). Lisansüstü eğitim-öğretim yönetmeliği. Yayımlandığı tarih: 20.04.2016. Sayı: 29690. Retrieved from http://www.yok.gov.tr/documents/10279/23688337/lisansustu_egitim_ve_ogretim_y%C3%B6netmeliği.pdf/8451c3e1-7975-40f1-bc81-3ca01cb288c8
- Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB). (2002). Mimarlık ve eğitim kurultayı: Nasıl bir gelenek, nasıl bir mimarlık? İstanbul.
- Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB). (2005). Mimarlık ve eğitim kurultayı III: Mimarlık ve eğitimi yeniden yapılanırken. 7-9 Aralık. İstanbul.
- Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB). (2009). Mimarlık ve eğitim kurultayı V: Kalite/yetki ve sorumluluk. 11-13 Kasım. İstanbul.
- Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB). (2011). Mimarlık ve eğitim kurultayı VI: Mimarlık eyleminin gelişimi ve çeşitlenmesi. 16-18 Kasım. İzmir.
- Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB). (2015). Mimarlık ve eğitim kurultayı VIII: Mimarlık ve eğitim: Nereye? 12-13 Kasım. İstanbul.
- Voordt, D. J. M., & Wegen, H. B. R. (1996). Doctorates in design and architecture. Proceedings of the EAAE Conference. 8-10 February. V. 2. Results and reflections. Delft University of Technology, Faculty of Architecture, Delft.

